

2. Pròleg

En la nostra infantesa, als anys cinquanta, la praxi quotidiana de les nostres mares responia a una llarga seqüència de treball: elles compaginaven la feina laboral externa amb la domèstica. En l'àmbit extern, en la majoria dels casos, les jornades eren de 10 hores, i abans d'entrar i en sortir d'aquelles feines calia atendre les necessitats familiars. El cap de setmana, habitualment reduït al diumenge, s'invertia a completar les tasques que requerien més temps: fer bugades, netejar, atendre la canalla. Molt poques cases disposaven d'electrodomèstics, i per això rentar la roba, planxar i cuinar comportava una bona part del dia.

A l'escola podíem arribar a conèixer millor la història de França que la del nostre país. Per no parlar del medi natural, que semblava proscrit. En la nostra educació primària, qui va estudiar els noms de les plantes, dels animals o de les muntanyes del seu territori? Per a les persones nascudes a Catalunya, també era xocant la dicotomia lingüística: a casa parlàvem en català i a l'escola sempre en castellà. Que malament es veia el català en segons quins ambients, es titllava de «pagès»! I aquelles llargues tardes de labor i rosari? Mentre els nostres germans i cosins, que anaven a col·legis de nois, feien tallers de fusteria i d'electricitat, a les escoles de monges, una noia llegia en veu alta i les altres havíem de cosir en silenci. Quantes vides de santes vam escoltar! Totes màrtirs, mortes per preservar la seva virginitat. «*Quién ama la oscuridad cae en el pecado...*» ens repetien de manera insistent.

A les famílies, habitualment, les persones grans parlaven de feina i de l'activitat quotidiana. Les referències a la història recent –la Guerra Civil, els seus pròlegs i epílegs– eren una mena de misteri, un foc creuat que contrastava amb la informació triomfal dels llibres de text. Els fets es barrejaven amb les emocions i tot plegat quedava teinyit del bé i del mal, de posicions no reconciliables. Donada l'explicitació de la violència, el silenci que s'imposava a aquestes converses i els pànics evidents, moltes preguntes ja no es feien o quedaven a mitja resposta. Aquelles històries de guerra solien ser molt personalitzades: els nostres familiars les havien viscudes de manera directa i en els relats prevalia la supervivència i la protecció de la prole. Tot ens va quedar confós; no podíem comprendre el significat de tant horror: percebíem, això no obstant, el rastre de desconcert que la barbàrie havia deixat, el profund sentiment d'injustícia per la pèrdua dels drets de les persones.

Quan parlem de la infantesa i de les primeres etapes escolars recordem amb felicitat els temps viscuts, els afectes familiars, les amistats i aquella part del professorat que ens va estimular a pensar i a aprendre. Ens queda, però, col·lectivament, un gran pòsit de silencis i d'autoritarisme, que pot haver deixat una petjada educativa a la nostra generació: la manca d'espontaneïtat, la dificultat per expressar i argumentar les emocions, el bloqueig davant «el què diran»; seqüeles del model únic de bona conducta en el qual ens van instruir.

Una primera resposta al perquè de la nostra militància política rau segurament en els espais vuits d'aquestes infanteses, en el desig d'omplir de contingut els silencis i de contextualitzar les vivències, en la necessitat de construir i de mostrar sense recança la pròpia personalitat.

En l'etapa juvenil, quan el nostre cos ja pugnava amb l'adolescència, a les classes de *Formación del Espíritu Nacional (FEN)* i a les d'*Hogar*, ens movíem entre la grandiloqüència de les gestes heroiques –«*el glorioso alzamiento*»– i tot allò que una dona havia de saber per culminar el seu destí de «bona mare» i esposa, en definitiva: disciplina, ordre i submissió a l'autoritat, encarnada primer pel pare i després pel marit. En l'adoctrinament franquista de gènere, la infantilització de les dones es projectava com un model a seguir per a la vida adulta.

«Escribiréis esta frase setenta veces siete después de la hora de salida». Aquest podia ser un càstig temut per a un acte d'indisciplina, com per exemple una rialla de complicitat entre companyes en una classe. Complir amb l'ordre donada implicava haver de tornar a casa més tard de l'horari col·lectiu, per carrers solitaris i foscos; allà on els pànics i les inseguretats es desfermaven.

Fora de l'àmbit acadèmic, la Secció Femenina, amb les noies de la Falange, feia un ampli repertori d'activitats: campaments d'estiu, excursions, danses folklòriques, treballs manuals, classes de cuina... També tenia al seu càrrec el Servei Social Obligatori (SS). Calia el títol del Servei Social per obtenir qualsevol reconeixement acadèmic, exercir qualsevol professió oficial, treure's el carnet de conduir i el passaport i pertànyer a associacions, en especial a la Secció Femenina. Moltes dones conserven encara «les canastretes de paper», aquells patrons de roba de bebè que s'aprenien a fer al SS.

Si als centres escolars les diferències de procedència social eren evidents (en algunes escoles religioses les noies becàries portaven uniformes diferents i havien de netejar i parar taula mentre les altres jugaven), aquesta fractura es palpava igualment al carrer. L'emigració del camp a la ciutat va generar barris de barraques, en moltes ocasions sense aigua, ni clavegueram, ni llum. Els infants estaven tot el dia al carrer i, en aquests contextos, el treball de les dones encara era més precari. Moltes joves van entrar al servei domèstic i a les fàbriques.

A pagès, la situació laboral anava canviant cada vegada més ràpidament. Als anys setanta, ja era molt explícita l'evolució en el model d'explotació agrícola iniciat la dècada anterior, tant pel fet que mà d'obra del camp havia emigrat a la indústria, com perquè van aparèixer nous i diversos factors productius: tractors, recol·lectores, llavors seleccionades, fertilitzants, pinsos... que van revolucionar les tècniques de conreu. Si fins llavors una imatge tradicional era trobar-se la dona pagesa al mercat venent els productes, amb el nou model l'agricultura més modernitzada va deixar de proveir el consumidor final en passar a vendre la seva producció a una indústria alimentària que en feia la transformació i la comercialització. Les dones pageses que no van emigrar a la ciutat, en certa manera, van quedar en pitjor posició, ja que elles no van accedir als mateixos llocs de treball a la indústria que molts dels seus companys. Sorprèn saber que si, en aquells anys, una dona es podia treure el carnet de conduir vehi-

cles, amb el permís patern si era menor de 21 anys, no n'hi hagués pràcticament cap que conduís un tractor. A pagès, els rols eren molt ancestrals, encara més discriminatoris. Encara avui, les diferències de gènere en la divisió del treball són més evidents.

La diferència de classes tan palpable, la constatació que hi havia persones que no podien menjar cada dia ni tenir un sostre sota el qual dormir, la discriminació lingüística i les manifestacions franquistes cada vegada més estrambòtiques, com ara l'estat d'excepció, juxtaposades amb l'ensenyament religiós que havíem rebut, poden ser una altra resposta a la pregunta inicial: als 16 anys continuàvem immerses en uns costums encarcerats, que ens projectaven un futur immòbil en l'àmbit social. Quina joventut pot conformar-se amb aquesta perspectiva? Després d'una estada a París i veure-hi l'ambient –recordem que l'idioma estranger majoritari a l'escola era el francès– ja no hi va haver cap dubte: una altra societat era possible. El maig del 68 ens va facilitar literatura i acció.

La urgència per millorar les condicions de vida de les persones al nostre país i el desig de participar en aquest procés ens va impel·lir en aquella etapa al treball col·lectiu a través de diferents organitzacions ja establertes, bàsicament: associacions de cristians de base i moviments d'excursionisme català, nuclis d'oposició al règim franquista.

Fins a l'any 1973 Franco no va designar un president del govern –l'almirall Carrero Blanco, que seria assassinat per ETA el desembre del mateix any–, ja que fins llavors havia mantingut la doble condició personal de cap de l'Estat i president del Govern.

La inestabilitat política, combinada amb la rigidesa del sistema econòmic franquista, va situar Espanya en condicions molt desfavorables per afrontar la greu conjuntura econòmica internacional derivada de la crisi del petroli. Entre la tardor de 1973 i la primavera de 1974 es van quadruplicar els preus del petroli, i entre el 1979 i el 1980 es van triplicar. Aquest fet va arrossegar la majoria de països desenvolupats, àvids consumidors de petroli, a un període d'estancament econòmic i inflació descontrolada. Els preus de béns i serveis es van disparar, mentre s'engreixava el deute dels governs i s'experimentava una onada d'atur inaudita en les tres últimes dècades. Tanmateix, la pèrdua de poder adquisitiu va ser molt més pronunciada i duradora en economies com ara Espanya, Grècia o Portugal, països

en plena transició de dictadures militars a democràcies. En el pla econòmic, si bé Espanya va pagar l'entrada al règim franquista amb dues dècades de creixement exigü i misèria per a gran part de la població, el preu de la sortida va ser un atur i una inflació mai vistos que no van ser dominats fins a la consolidació de la democràcia, ben entrada la dècada dels vuitanta.

Per a nosaltres, que al principi dels setanta –any dels judicis de Burgos– participàvem en algun tipus d'associacionisme, poder entrar a la universitat va comportar el pas essencial a l'activitat política antifranquista. A les aules, al paranimf, als patis i en diversos indrets de les facultats, teníem la certesa d'estar vivint uns fets que ens allunyaven del que havíem viscut fins llavors, no només perquè avançàvem en maduresa, sinó perquè dia a dia obteníem respostes a les nostres inquietuds culturals i socials. La nostra participació política, que en bona mesura consistia a llegir, escoltar i debatre, es materialitzava en comitès de curs i en assemblees sovint multitudinàries, en les quals les informacions sobre els conflictes i les mobilitzacions obreres, que no figuraven als noticiaris ni a la premsa oficial, es plantejaven amb més profunditat que les reformes en educació. Allà vam saber de fulls volants en què els diferents grups polítics expressaven les seves propostes i reivindicacions. Allà ens vam sentir part conscient i efectiva d'una àmplia xarxa d'accions que responien a propostes de clara oposició al franquisme, ja fos per part del moviment estudiantil, el veïnal o l'obrer.

En la realitat espanyola dels primers anys setanta, la inexistència de llibertat sindical i de canals adequats de representativitat real del món del treball dins de l'empresa, així com l'existència d'una llei de convenis col·lectius amb un alt grau d'intervencionisme administratiu per controlar el contingut dels textos subscrits, feien molt difícil l'exercici autèntic de la participació. Llavors, al cinturó industrial de Barcelona, es vivia d'una manera directa el conflicte laboral i polític entre el món empresarial i l'assalariat. Partint de l'anàlisi de la realitat productiva, des de l'òptica de l'organització del treball, s'anava construint el canvi sindical cap a un model de sindicats com a peces bàsiques del nou moviment progressista social, que aportarien dosis de democràcia política i econòmicosocial també en col·laboració internacional. Es proposaven actuacions concretes i quotidianes per a la millora de l'organització de l'activitat laboral a l'empresa i es

començaven a iniciar activitats específiques de formació política i sindical per a la democràcia.

En la nostra joventut dels 20 anys respiràvem política, ens apassionàvem parlant-ne i conseqüentment maldàvem per participar també en les manifestacions al carrer. Val a dir que en aquells anys, que serien els darrers del franquisme, la repressió –encara que més laxa a la universitat– continuava i ens feia por. D’una banda era la por per la presència de la *Brigada Político Social* als passadissos i a les aules, de l’altra era la por pel tancament arbitrari de la Universitat o els canvis de calendari –el famós *calendario Juliano!*– i, per damunt de totes, planava la por al segrest personal, a la possibilitat d’anar a parar a la presó. Aquí recordem, per exemple, les manifestacions de solidaritat amb les vagues de la SEAT i de la Tèrmica de Sant Adrià –i la mort d’un obrer de COPCISA.

És més que probable que una part de l’impuls vital per apaivagar el pànic a la repressió policial i comprometre’ns en l’acció directa provingués d’haver-nos emmirallat en personalitats significatives, líders dels diferents moviments, els quals amb la seva actitud responsable i decidida ens varen transmetre la confiança suficient per tirar endavant i sortir al carrer malgrat les possibles conseqüències negatives.

El 1974, la universitat ja era un espai bastant lliure per a la informació política, cada dia hi havia alguna penjada de cartells en les signatures dels quals coexistien les sigles de múltiples grups polítics d’esquerres, clandestins. D’entre ells, al nostre parer, emergia amb força el PSUC. No era una imatge críptica, de grupet tancat, més aviat el contrari: en els seus escrits es tractaven àmpliament temes d’actualitat del nostre país (les reivindicacions i les lluites obreres al Baix Llobregat i al Vallès, la transformació dels col·legis professionals, les propostes de les associacions de veïns, la demanda de mitjans de comunicació en català, la dualitat república-monarquia...) i també en l’àmbit internacional (el paper dels EUA en els problemes a l’Índia, la lluita dels pobles àrabs, la situació de Palestina, la pertinença d’Espanya al Mercat Comú, les repercussions del cop d’estat a Xile, els discursos de Fidel Castro a Gramma, la revolució democràtica a Portugal...). Aquesta acció formativa s’anava completant amb la lectura de revistes editades pel mateix PSUC –*Treball i Nous Horitzons*– i d’altres de curs legal, com ara *Cuadernos para el Diálogo*. També els

llibres de Ruedo Ibérico o els d'Akal eren fonts bibliogràfiques objecte d'estudi i de debat; rememorem ara mateix les sessions dedicades a intentar entendre els continguts d'*El origen de la família, de la propiedad privada y el estado* de Frederic Engels (1884).

Tota porta oberta a la cultura ens resultava suggestiva, com els recitals de cançó o les sessions de cine fòrum a la Filmoteca, a Enginyers, a la Sala Villarroel..., espais on dominava un cinema en blanc i negre de compromís, en el qual fins i tot la ficció semblava dotada de caràcter documental. En aquestes sales, mentrestant, es fumava, es comentava la pel·lícula i es tenien notícies d'esdeveniments polítics.

Com ja s'ha dit, en la nostra infantesa i joventut, l'escolarització no comportava l'ensenyament en context. En més d'una ocasió, en aquells temps de vida universitària, la lectura del contingut dels cartells l'havíem d'acompanyar de consultes a un atlas geogràfic per identificar clarament aquells indrets del món, la situació política dels quals ens arribava en forma de frase escrita en un paper d'embalar de color marró –el cartell– penjat furtivament en una paret de la facultat. Tant ens va agradar el rastreig politicogeogràfic, que vam organitzar un viatge a Lisboa (1975), on vam assistir per primera vegada en la nostra vida a actes de propaganda electoral i mítings organitzats per l'esquerra portuguesa: cançons, consignes i escenaris tenyits de vermell per apuntalar la nostra edat «heroica».

El 1974, el Baix Llobregat es va convertir en un referent històric per al moviment obrer de Catalunya. D'una manera gairebé simultània en el temps es va produir la negociació dels convenis de l'empresa Elsa de Cornellà, la Solvay de Martorell i el conveni comarcal del metall. La desavinença entre l'oferta de la patronal i les reivindicacions dels treballadors va comportar durs enfrontaments i acomiadaments –més de 200 persones a Solvay i els dels dos representants d'Elsa: José Martínez i Carles Navales «el noi del vidre»–. L'agitació que la simultaneïtat d'aquests tres conflictes va causar i el nombre de persones directament implicades, més de 20.000, van derivar els primers dies de juliol d'aquell any en una vaga general a Cornellà que es va estendre a diversos pobles de la comarca (Gavà, Sant Joan Despí, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat, Viladecans...). Pocs dies després de la vaga, en el ram del metall, es va signar el conveni amb el resultat d'importants millores en salaris i en drets laborals per als treballadors.

Les persones –homes en un altíssim percentatge, donada la principal activitat econòmica del Baix Llobregat i les rutines socials establertes– que havien liderat aquest substancial canvi al Baix Llobregat, amb la representativitat i l'energia que els havien conferit els resultats, malgrat no haver pogut resoldre alguns dels acomiadaments, es van enfortir en l'oposició a la patronal i en la lluita antifranquista. Val a dir que una part de la força els la donava el fet de pertànyer a les Comissions Obreres –amb els seus inicis a la fàbrica Montesa d'Esplugues de Llobregat–, que s'havien sabut infiltrar en les estructures del sindicat vertical assolint recursos i temps per organitzar-se. I que alguns militaven a més a més a Bandera Roja, el PSUC o a altres organitzacions clandestines. Però no es pot perdre de vista que, per damunt de tot, en el seu lloc concret de treball, actuaven impel·lits per la pròpia iniciativa, sense més consigna que el mateix desig de justícia i benestar que a molts d'ells els havia impulsat a emigrar a Catalunya.

La necessitat de millora personal i el sentit de representació de la col·lectivitat prevalia en el conscient de les persones que lideraven les lluites en els convenis col·lectius,¹ exposant-se a situacions difícils, a la pèrdua del lloc de treball o a l'empresonament, fet que deixava les seves famílies en situacions delicades.

Al Baix Llobregat tot aquest moviment obrer de conflictes col·lectius i de solidaritat amb els presos va promoure la necessitat d'ampliar el camp d'acció, de sumar forces buscant la unitat amb les reivindicacions de les associacions de veïns per fer confluïr les lluites obreres amb les veïnals contra la carestia de la vida. L'objectiu era la convergència d'esforços per facilitar la realització de la vaga general política i, a partir d'aquesta, s'esperava la caiguda del franquisme i la consecució de les llibertats polítiques.

Les associacions de veïns mantenien una intensa activitat basada en la denúncia de mancances socials en urbanisme, habitatge, sanitat, educació... el cert és que en aquest terreny ja hi havia moltes més dones encapçalant accions reivindicatives. A totes les localitats del Baix Llobregat quedaven molts carrers sense asfaltar i per arribar a qualsevol lloc era necessari enfangar-se quan plovia, tampoc la xarxa de clavegueram era un fet a la majoria de barris. S'anaven

1. [*IX Convenio Colectivo Sindical*](#) (1975-1976). Siemens, S.A. Cornellà (Barcelona).

organitzant vocalies de sanitat per reivindicar aquells aspectes bàsics de salut pública que encara no s'havien concretat, com ara disposar d'una ambulància o un consultori. S'abordaven també qüestions relacionades amb l'alimentació més adequada per mantenir la salut i les cures necessàries per practicar els primers auxilis; les mancances en habitatge, alguns sota mínims, sense aigua ni llum corrent, i en transport eren molt greus tant pel que fa als autobusos com al carrilet. En quant a mobilitat de les persones, tant la comarca com les localitats no eren realment una entitat: estaven fragmentades a causa de la incomunicació en transport públic.

L'augment de població nouvinguda es va notar significativament en les demandes en educació, no hi havia suficients centres públics per a tothom i es van obrir acadèmies de pis que no sempre complien amb els requisits necessaris per a la pràctica d'un bon ensenyament. Les vocalies d'educació de les associacions de veïns reclamaven escoles bressol, escoles de primària, instituts de Batxillerat i centres de Formació Professional al mateix temps que es començava a reivindicar l'educació de les persones adultes per fer front a l'alfabetització. Professorat voluntari treballava en aquests centres i es van obrir aules per a l'alfabetització a les quals van assistir moltes dones. De fet, per a algunes classes, es triava l'horari de primeres hores de la tarda perquè hi poguessin anar a aprendre a llegir, a escriure i a comptar. Així es va fer a l'Associació de Veïns de Ciutat Cooperativa (Sant Boi), en la qual, el 1978, més de 80 dones es van inscriure per anar-hi després de dinar.

És necessari recordar que el Baix Llobregat era, per tradició, una comarca agrària, encara que el creixement industrial i demogràfic dels anys seixanta i setanta anava transformant radicalment aquesta realitat. La comarca, que gaudeix de la bonança del clima mediterrani, d'abundància d'aigua i d'una bona situació orogràfica, disposa d'un sòl fèrtil per a tota classe de conreus, tant els de secà, ocupats pels cereals d'hivern i l'arboricultura mediterrània, com els de regadiu, representats per una àmplia varietat de fruiters, hortalisses i flors –a partir del segle XIX, amb la construcció del canal de la Infanta, el regadiu va augmentar la productivitat i la diversitat de conreus–. Les bones collites i la proximitat al gran mercat de Barcelona sostenien l'economia familiar i proporcionaven qualitat de vida a una població que ja feia temps que estava assentada en aquest indret.

Si es pot considerar que Cornellà era l'epicentre del moviment obrer, a Sant Boi de Llobregat i a altres pobles més agrícoles el 1974 estava naixent una altra força. Nuclis de persones progressistes del Baix Llobregat dedicades a treballar al camp i a la ramaderia van participar activament en la formació de la Unió de Pagesos, que posteriorment es convertiria en un sindicat. Llavors hi havia dificultats amb les cambres agràries i una gran incertesa en el futur de les explotacions agrícoles familiars davant la imposició del món industrial. A pagès es reclamaven canvis per millorar les instal·lacions, comprar maquinària i disposar de formació per modernitzar els conreus. Com en els altres sectors socials, les rígides estructures franquistes impedi- en el diàleg i en frenaven l'avenç.

Canviant ara de registre, els anys 74-75, paral·lelament a la lluita política en defensa de les llibertats democràtiques, en les nostres relacions personals anava emergint també el desig de viure feliçment, de manera completa, les relacions de parella i d'amistat. Això significava aixecar el vel dels mites i els tabús, la consciència de pecat infiltrada en tot el relacionat amb la sexualitat. Socialment, la sexualitat –i això quan se'n parlava, si es reconeixia com a tal– tenia justificació dins del matrimoni, orientada bàsicament a satisfer el plaer de l'home i essencialment destinada a la perpetuació de l'espècie, a la procreació. De fet, què sabíem de sexualitat després d'un ensenyament castrant, no coeducatiu? En l'adolescència, ens havíem mirat mai els nostres genitals amb un mirall, per exemple? En el cas de no tenir germans, havíem vist els genitals d'un home? Per a la majoria de dones la resposta era «NO». En algunes escoles religioses les noies de 15 anys encara es dutxaven amb banyador i una monja s'encarregava de descórrer ràpidament la cortina perquè no hi hagués cap intimitat personal. Moltes de les nostres companyes, la via d'emancipació que van trobar va ser el matrimoni, que els va facilitar sortir de casa dels pares i viure una relació de parella més independent. Es van casar molt joves i van ser mares força joves, també.

A Barcelona, una falca imprescindible per a la nostra salut ens la van proporcionar professionals d'equips mèdics de ginecologia de l'Hospital Clínic que exercien amb altruisme la medicina social. Tenien especial sensibilitat per la importància de la sexualitat com una funció que forma part de la conducta de les persones i comprèn processos corporals i aspectes psicològics i socials.

La doctora Assumpta Villatoro passava consulta a l'avinguda del Jordà, a la Vall d'Hebron de Barcelona, i de manera confidencial, «boca-orella», com en dèiem, ens donàvem l'adreça del seu consultori. Ella ens va fer les primeres revisions ginecològiques, ens va ajudar a prendre consciència del nostre cos, a saber «què hi dúiem posat» i què calia fer per prevenir malalties de transmissió sexual i evitar el risc d'embarassos no desitjats. Ens aconsellava tant si hi anàvem en parella com en solitari i el seu treball pedagògic i els nostres estudis i vivències ens van obrir els ulls.

A mesura que començàvem a comprendre el sentit de l'autoco-neixement per defensar-nos d'atavismes patriarcals, emergia impecuosament el nostre cos de dona i una enorme cascada d'interrogants i propòsits d'acció que ja no admetrien treva. La informació rebuda, acompanyada d'esquemes d'anatomia i del coneixement de la fisiologia de l'aparell reproductor de la dona i de l'home, va comportar una nova tasca formativa, i amb aquestes carpetes sota el braç debatíem sobre la nostra sexualitat a les vocalies de sanitat de les associacions de veïns.

Explicar-nos les vivències entre companyes i anar descobrint que podíem intervenir en la construcció conscient de la nostra identitat com a dones va ser com una mena de triomf personal, íntim, on cadascuna sentia que hi guanyava i alhora podia comunicar les seves descobertes en un àmbit més gran. Al nostre parer, ser dona ja no era un marc tancat, un model de persona necessàriament circumscrit a unes feines determinades i a unes tasques en l'esfera domèstica, a la maternitat i la família. Tenir consciència del paper de la dona implicava, en principi, independència personal: accedir a la producció, la cultura i la política, trencar les idees tradicionals sobre la família intervenint també en la decisió de la maternitat. Des d'aquesta òptica ser dona podia resultar fins i tot revolucionari! Però, com abordar la nova descoberta?

El camí per comprendre el vam iniciar amb la lectura, que es va tornar una mica més selectiva i d'accés difícil. Qui eren les companyes de Marx i d'Engels? Estaven casats? Quin paper van tenir elles en la trajectòria política dels seus companys? Quines lleis dels països socialistes facilitaven la igualtat? Quin era el rol de la dona a la Unió Soviètica? I en altres països d'Europa? Com eren els moviments de dones?...

Aquest punt d'arrencada ens va portar a tenir algunes informacions, millor dit, una altra vegada van ser pinzellades d'història, bocinets suficients com per ajudar-nos a volar, a imaginar un futur millor. Vam saber que Olympe de Gouges, el 1791, havia publicat la Declaració de Drets de la Dona i de la Ciutadana, que un any després l'escriptora anglesa Mary Wollstonecraft presentava la Vindicació dels Drets de les Dones. A Rússia, el 1906, Allexandra Kollontai va crear una organització socialista de dones similar a la que Clara Zetkin havia creat a Alemanya. Clara Zetkin pensava que les treballadores havien de lluitar per tenir una feina ben remunerada, només això els garantiria independència respecte dels homes, i va impulsar la creació de la Internacional Socialista de Dones (Stuttgart, 1907), que va instaurar la celebració del Dia de la Dona Treballadora per donar més ressò a les reivindicacions de les dones obreres i per afegir-se, també, a la lluita per la consecució del vot. El 1917, en l'inici de la revolució a Rússia, Allexandra Kollontai, cap de l'Oficina Comunista de la Dona, va impulsar una legislació que reconeixia la igualtat de drets entre homes i dones, el matrimoni civil i el divorci. Zetkin i Kollontai van defensar la tesi que les dones obreres havien d'organitzar-se pel seu compte dins el marc dels partits polítics i dels sindicats.

Algunes companyes becàries, que realitzaven estudis a França i a Anglaterra, ens proporcionaven informació, revistes i llibres als quals, al nostre país, no teníem accés. Així vam saber que el 1973 s'havia legalitzat l'avortament als EUA, que a França i a la resta de països europeus hi havia fortes mobilitzacions en defensa del dret a l'avortament, que l'ús de mètodes anticonceptius estava normalitzat; llegíem Simone de Beauvoir, Betty Friedan, Kate Millet, Virginia Woolf, Margueritte Yourcenar...: aquestes dones encarnaven l'experiència, la teoria i la modernitat; els seus estudis filosòfics, polítics i literaris, respectivament, van contribuir a ordenar-nos el pensament proporcionant-nos qualitat narrativa, raonaments i deduccions intel·ligents; arguments convincents en contra de la lògica cultural majoritària en la societat en què vivíem. Avançades a la seva època, l'estil de vida independent que projectaven, la seva presència en primera persona i els continguts del seu discurs van ser aportacions significatives per a la construcció d'un model de dona lliure, al qual aspiràvem.

Simone de Beauvoir, al *Segon Sexe* (1949), considera exhaustivament les diferències entre home i dona; analitza l'existència de la

dona com «l'altre» –el sexe femení pertanyent a la categoria del negatiu, conseqüència del procés educatiu i de socialització, des dels inicis de la història–: «una no neix dona sinó que s'hi converteix». Proposa la diferència en la igualtat, com a sinònim de l'enriquiment entre persones lliures.

Amb l'anàlisi de la situació de les dones en la classe mitjana europea, Betty Friedan, a *La mística de la feminitat* (1963), descriu amb molt de detall l'aïllament de la dona moderna, l'esclavitud domèstica, el que ella denomina «el problema sense nom»; la buidor i la crisi d'identitat de milions de dones no explotades econòmicament, que no venen la seva força de treball i que tenen cases fantàstiques i «plenes de coses»; la repressió subterrània que exerceix en la dona moderna la noció de feminitat tradicional –a pesar del progrés i els avenços tècnics–, un ésser enganyat per vells mites falsament modernitzats.

Kate Millet, a *Política sexual* (1970), aborda la qüestió del patriarcat i el defineix com la política sexual mitjançant la qual els homes estableixen el domini i en mantenen el control. Segons ella, no es tracta de denunciar el pare sinó l'autoritat masculina perpetuada a través dels segles per tota classe d'ideologies i institucions. Afirmar que el patriarcat és devastador perquè ha penetrat en totes les classes socials, en les diferents societats i èpoques històriques: és universal i molt antic. Per costum social, per tradició, els homes són dominants, i, si és necessari, per la força; controlen l'economia, l'estat i els exèrcits i mantenen el monopoli de la violència sexual.

Al nostre entorn, els esdeveniments polítics s'anaven precipitant. El 1975, l'ONU proclamava l'Any Internacional de la Dona i iniciava un decenni dedicat a promoure canvis en la situació de les dones. Amb la mort de Franco, el novembre de 1975, es va donar pas al procés de democratització de l'Estat espanyol. El desembre del mateix any van tenir lloc les primeres Jornades Feministes a Madrid. Aquesta conjunció de situacions se superposava amb les nostres activitats quotidianes, treballar i acabar la carrera.

En els ambients en què ens movíem tots aquests canvis eren objecte de debat, de noves propostes d'actuació, d'hipòtesis d'escenaris de futur sobre l'amnistia, l'Estatut d'Autonomia, la Constitució, els Governos de Catalunya i d'Espanya... es vivia una efervescència política, que si bé ocupava amb gran interès el nostre temps i les

nostres relacions, creiem recordar que no era una posició majoritària; la percepció que teníem era que una bona part de la població jove, contemporània, acompanyava expectant, en general amb aquiescència, però no s'hi submergia amb intensitat.

La confluència de fets en un curt període de temps, que van concitar la participació de persones antifranquistes de tots els nivells socials i les incipients llibertats –també la incapacitat del règim per controlar–, va generar probablement un efecte amplificador de la presència del PSUC en la vida ciutadana, de les persones properes i militants d'aquest partit, que, trobant-se encara en la clandestinitat, van saber interpretar la conjuntura política per fer-se evidents i actuar a cara descoberta. Periodistes d'alguns diaris i d'emissores de ràdio van contribuir notablement a la magnificació de la lluita antifranquista; una estratègia per continuar empenyent.

Durant la realització de tasques informatives vam conèixer persones com Elena Posa,² de l'Associació de Veïns d'Horta (Barcelona), i Trini Sánchez Pacheco, de l'Associació de Dones Universitàries, que ens facilitarien l'ampliació de les nostres xarxes. En el primer cas, l'Elena va crear el contacte amb la reunió de militants de la Comissió per l'Alliberament de la Dona del PSUC, com l'Anna González –responsable de Barcelona ciutat– i la Ma Dolors Calvet –responsable de Catalunya– i, en el segon, la Trini ens va proposar la realització d'algunes xerrades sobre sexualitat a diferents vocalies i ens va lliurar la credencial de Dones Universitàries per assistir a les Jornades Catalanes de la Dona.

Quan el 27 de maig de 1976 es van inaugurar les Jornades Catalanes de la Dona, allà mateix, al Paranimf de la Universitat de Barcelona, en certa manera, al cap de moltes de les assistents va cristal·litzar el desig d'una nova etapa en la defensa dels nostres drets. Moltes, moltíssimes més dones de les que l'organització s'imaginava, fins a 4.000 probablement, van seure aquells quatre dies als bancs de fus-

2. «Hi ha discriminació en l'educació de les nenes?» Xerrada i col·loqui a càrrec d'Elena Posa. *Vocalia de Mujeres de la asociación de vecinos de Horta*, 1976. [A2C2Ap7N304](#)

Charlas sobre, para, de... mujeres. Vocalia de Mujeres de la asociación de vecinos de Horta. [A2C2Ap7N307](#)

1er cursillo de educación sexual de adultos –sense data–. Vocalia de Mujeres de la asociación de vecinos de Horta. [A2C2Ap7N305 a-b](#)

ta i a terra, als passadissos, per escoltar i debatre les ponències que es van presentar. Més que la transcendència del debat en si, que era important, el protagonisme el va tenir la doble conjunció de sorpresa i cognició. La sorpresa pel fet que ningú no s'esperava que tantes altres dones alhora estiguessin interessades en els mateixos temes, que sota diverses sigles –creades per grups de dones– es plantegeassin propostes alternatives, que hi hagués aquella profusió de vocàlies... Cadascuna tendia a pensar que vivia bastant sola en les seves idees i allà mateix es va tenir la prova que això era molt diferent. A mesura que s'anaven llegint les ponències (referents històrics i marcs teòrics), també es reforçaven els arguments del pensament de cada dona i aquest aprenentatge va generar la força suficient com per estendre el moviment feminista a molts indrets de Catalunya.

En això coincidim la immensa majoria, la proposta i la realització de les Jornades Catalanes de la Dona va ser un gran encert, el maig de 1976 era «el moment»; pocs mesos després de la mort de Franco, amb l'esperança posada en canvis encara no definits però tradicionals pel que fa al llenguatge i al paper preponderant dels homes, una acció massiva i una visió de la política des de dins de nosaltres, les dones, era notablement oportuna i necessària. El 27 de maig, dia en què es van inaugurar les Jornades, és una data que s'hauria de recordar cada any a Catalunya amb la mateixa dimensió que altres fites històriques d'aquesta Comunitat.

A partir de 1976 al nostre país hi va haver una mena de *big bang* polític, que marcaria la frontera entre la dictadura i la democràcia: es va legalitzar el Partit Comunista i posteriorment el PSUC, es van organitzar plens i congressos de totes les formacions polítiques i plataformes democràtiques, hi va haver importants vagues i protestes civils, el retorn de persones exiliades i també actuacions de la ultradreta, com ara l'assassinat d'advocats laboralistes d'Atocha... El juny de 1977, després de 40 anys, les primeres eleccions generals de la democràcia situen Adolfo Suárez com a president del Govern. El 23 d'octubre de 1977, Josep Tarradellas, havent passat 38 anys a l'exili, surt al balcó de la Generalitat –«Ja soc aquí»– i ara ho fa com a president de la Generalitat de Catalunya, reconegut per Suárez. Amb el restabliment de la Generalitat Provisional, es forma un Govern d'unitat, dos dels seus consellers, Antoni Gutiérrez i Ramon Espasa, són del PSUC.

Un exercici interessant és fullejar un àlbum de fotos dels diversos governs d'aquella etapa i comptar quantes dones hi surten i quins llocs ocupen. L'estoc d'americanes i corbates és gran, però no les porten les dones. De les llistes presentades pels partits i els resultats obtinguts el 15 de juny de 1977, en l'obertura del Parlament i el Senat, únicament hi havia 21 diputades i 6 senadores d'un total de 350 i 240 escons, respectivament. I, amb pocs canvis, aquesta va ser la mateixa tònica en les eleccions municipals i les del Parlament de Catalunya. Pilar Brabo, Maria Dolors Calvet i Dolores Ibárruri van ser les diputades del grup PCE-PSUC a les Corts Constituents. El 1979, en les eleccions municipals, dues dones del PSUC van sortir escollides per aquest partit, com a alcaldesses a tot Catalunya: això significa que de totes les llistes guanyadores del PSUC, elles eren les úniques que anaven en el primer lloc de la llista: Anna Bosch (Mollet del Vallès) i Antònia Castellana (Molins de Rei). El 1980, el nombre de diputades al Parlament de Catalunya era de vuit, tres d'elles, Maria Dolors Calvet, Teresa Eulàlia Calzada i Assumpció Sallés, del PSUC.

La composició de les llistes presentades per tots els partits i els resultats electorals van demostrar, encara més, si calia, el gran endarreriment cultural que hi havia en la concepció del paper de les dones en tots els nivells de la societat –en la dotzena edició, de 1980, del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, editat per EDHASA a Barcelona, la veu *alcaldessa* es continua definint com la muller de l'alcalde.

Les dones, per les nostres competències i en tant que el 52% de la població, podíem i havíem d'estar àmpliament representades en l'acció i en la decisió política. Per moltes eleccions que hi hagués, per moltes declaracions d'intencions que s'expressessin de paraula o per escrit, no seria possible parlar de democràcia sense la plena incorporació de la dona en tots els àmbits. En aquest sentit, en la nostra acció militant a les comissions per a l'Alliberament de la Dona del PSUC defensàvem el fet d'incorporar dones a les llistes electorals, en llocs en què tinguessin possibilitats de sortir escollides i no en els darrers quarts de la llista, en posicions per «fer bonic». Per argumentar la proposta, a les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, ajudant-nos dels Butlletins que editava la Junta Electoral amb les candidatures presentades a Catalunya per a tots els partits polítics, vam realitzar un ampli estudi estadístic sobre el nombre de dones a

les llistes i les posicions que ocupaven. Per províncies, va resultar que el PSUC era el partit que més dones aportava al primer quart de la llista; les xifres, però, distaven molt del 50%: el 17,7% a Barcelona, el 33,3% a Girona, el 7,2% a Lleida, el 9,3% a Tarragona. Avui, la proposta paritària en defensa dels drets de les dones, no exempta de controvèrsia, continua plenament vigent, només cal revisar els actuals debats en relació amb les candidatures al Parlament Europeu i els resultats del recompte dels càrrecs que exerceixen les dones en aquella cambra.

La intensitat del dia a dia facilitava l'ocupació del temps lliure en activitats de caire social però no satisfia per complet l'ànsia de canvi que ens impulsava a dedicar hores i vida al treball polític en defensa dels drets de les dones: tot era tremendament lent i controvertit. Només la lluita per l'aprovació de la Llei de Divorci, per posar un exemple de dret que sembla incontestable a la nostra societat, va ser exhaustiva i extenuant. Moltes de les persones litigants en contra de la legalització són actualment divorciades i casades en segones o terceres núpcies, o viuen en parella sense haver «beneït» la seva unió i admeten sense recança que els seus fills i filles convisquin fora del sagrament del matrimoni. Aquest mateix estil de convivència lliure, el 1979, encara era vist com una mena d'insult social, un oprobí familiar. Subvertir, segons algunes mentalitats, la visió monolítica de la família posant en qüestió l'ordre establert va tenir un cost important per a més d'una dona; mirades de reprovació de parents i amics i actituds injustes també en l'àmbit laboral van generar greus errors de convivència i fractures emocionals que costarien de superar.

La lluita en favor d'una Llei del Divorci va resultar més polaritzada que la de l'articulat de la Constitució, la qual s'havia ratificat per votació popular relativament ràpid en el temps, només tres anys després de la mort de Franco, en el referèndum del 6 de desembre de 1978; la discussió de diversos aspectes de l'articulat va quedar més circumscrita a esferes polititzades i molt menys a la majoria de la població, que es va anar informant a mesura que es duia a terme la campanya pel referèndum. La Constitució, que marcaria l'inici d'una nova configuració de l'Estat, era una prova essencial de la transició al nou sistema democràtic i els principals grups del Congrés dels Diputats s'hi van implicar sota una paraula clau: consens, arribar a acords en aspectes essencials, com en l'acceptació de la monarquia

i l'existència de les autonomies, per citar dos aspectes en els quals l'esquerra i la dreta van haver de transigir, respectivament.

En el nostre record, en les reunions de les comissions per a l'Alliberament de la Dona en les quals participàvem, vam treballar sobretot amb la primera part de la Constitució, coneguda com a *dogmàtica*, en la qual hi ha el reconeixement dels drets de la ciutadania que han de ser procurats pels governs, siguin de la tendència política que siguin, com ara: la igualtat de drets entre l'home i la dona, i la no-discriminació per raons de sexe, religió o raça.

En el camí per a l'aprovació de la Llei de Divorci hi va haver una gran participació de les forces socials: partits polítics, moviments feministes, ajuntaments, organitzacions de diferents tipus..., Cadascú d'acord amb el seu ideari va posar en joc persones i accions. Com es pot veure més endavant en aquest treball, hi va haver una profusió de manifestacions, conferències, recitals, articles... aportacions de tota mena amb la finalitat d'explicar el contingut de les diferents proposicions de Llei i de superar les dificultats que els partits de dreta i l'església posaven al fet d'acordar la «solubilitat» del matrimoni i les condicions en què s'hauria de dur a terme.

D'una manera bastant simultània al que acabem de descriure, el 10 de maig de 1980, un total de 6.040 dones –mestresses de casa, empleades, treballadores, funcionàries i de professions liberals– van adreçar un escrit al rei, al president del Govern i al ministre de Justícia, en el qual manifestaven la defensa del dret a la vida des del moment de la concepció i s'oposaven radicalment a l'avortament lliure i voluntari. Clarament en una altra posició, al Moviment Feminista i a les comissions per a l'Alliberament de la Dona del PSUC, que estàvem immerses en la campanya, ens va agradar la consigna: «Anticonceptius per no avortar, avortament per no morir», que expressava de manera pragmàtica, amb determinació i claredat, el dret de cada dona a la lliure disposició de la seva sexualitat i del seu cos. I sobre aquesta dualitat operàvem:

- a) impulsant els centres de planificació i orientació sexual a cada localitat amb el suport de l'ajuntament, segons les condicions particulars de cada indret. Al Baix Llobregat, el nostre exemple era el Centre de Planificació Familiar del Prat de Llobregat, un referent de salut social per a les dones, pioner a Espanya per

les seves característiques. Es va obrir l'11 de març de 1977 i serviria de pauta per a molts altres.

- b) debatent i explicant el contingut de la Llei d'Avortament perquè s'aprovés i evitar així avortaments insalubres i clandestins –no només per il·legals, si no també per haver-los d'ocultar, de vegades, a la pròpia família o al marit–. Per què calia continuar amb els viatges a França i Anglaterra, si aquí s'havia de poder disposar d'aquest servei?

La cascada de canvis legislatius que va fluir a partir de la promulgació de la Constitució i que el Grup Parlamentari Comunista al Congrés dels Diputats feia arribar a l'organització del PSUC ens va donar l'oportunitat de realitzar una immersió en el dret, en la seva força normativa i en la seva importància per a la convivència. Mitjançant la lectura i la discussió de les proposicions dels grups parlamentaris ens vam aproximar al que comporta la construcció d'un o altre model d'organització social mitjançant les lleis; les normes jurídiques les crea, les modifica, les deroga i les imposa l'Estat i les seves institucions; aquestes, naturalment, estan formades per persones.

Com a militants de les comissions per a l'Alliberament de la Dona del PSUC i d'acord amb les nostres respectives responsabilitats, també assistíem a reunions al PCE, a Madrid, llavors seu del Grup Parlamentari Comunista, amb un equip d'advocades i advocats que redactaven els articles de les lleis a proposar. Recordem amb especial interès i profunda gratitud les lliçons jurídiques de Jordi Solé Tura, el qual ens va transmetre il·lusió i confiança introduint-nos en un nou llenguatge per a les nostres reivindicacions i ensenyant-nos com es podien convertir en conquestes legals les que ja anaven sent conquestes socials; destaquem també el dens treball de Maria Dolors Calvet, diputada al Parlament de l'Estat i al Parlament Català, actuant en nom del grup parlamentari PCE-PSUC i com a portaveu de les reivindicacions feministes, aquelles que «no admetien demora ni contratemps» i que havien de fer fortuna en governs heterogenis.

Mentre mirem les nostres agendes d'ara fa trenta anys, una bona col·lecció de llibretes il·lustrades, la majoria editades per La Sal, la Llibreria de Dones, analitzem el significat real de la denominada «doble militància». És a dir: érem dones afiliades a un partit, en el nostre cas al PSUC i alhora formàvem part d'una organització feminista, un

grup de dones d'una localitat integrat en la Coordinadora Feminista del Baix Llobregat, la constitució de la qual havíem impulsat.

Ens va resultar relativament fàcil entrar en ressonància amb moltes persones del PSUC, n'havíem seguit la trajectòria a la universitat i coneixíem els trets essencials de la línia política³ de compromís històric expressada en les seves publicacions: lluita pacífica per la democràcia formal i respecte a les regles del pluralisme polític; plantejament de tàctiques concretes per a l'aliança de les forces del treball i de la cultura; proposta de creació d'un estat federal com un punt de partença en el restabliment de les formes autoadministratives i amb les llibertats autonòmiques com a alternativa a tota política de separació... L'estratègia era aconseguir el socialisme en la llibertat i en el respecte a tots els drets humans.

La militància al PSUC va representar una porta oberta al coneixement democràtic, un impuls per participar d'una lluita col·lectiva en la qual notàvem que hi podíem sumar. Al PSUC del Baix Llobregat hi vam trobar una col·lecció heterogènia de militants de diferents edats i procedències: del moviment obrer, sindicalistes, d'associacions de veïns, mestresses de casa, intel·lectuals de diferents camps... Van ser temps per aprendre de l'experiència acumulada en reunions i persones –Venim de lluny i anem més lluny encara–, una intensa autoformació, que volíem preservar a la nostra memòria prenent apunts, per repassar –com estem fent ara–, per no oblidar. Llavors érem conscients de la decisió adoptada i contribuïem amb les nostres capacitats allà on era menester, tant en les discussions com en les accions. Nosaltres, Marta i Pilar, no vam ser mai militants professionalitzades, és a dir, remunerades pel Partit. Les autores d'aquest recull d'apunts i documents dedicàvem el nostre temps lliure –fora de l'horari laboral a l'empresa Siemens de Cornellà i a l'Institut de Batxillerat Joaquim Rubió i Ors de Sant Boi, on respectivament treballàvem–, a aquestes activitats associatives; mensualment pagàvem dues quotes, una a l'organització local del PSUC⁴ i l'altra, al grup de dones de la localitat o directament a la Coordinadora Feminista del Baix Llobregat. Els viatges per assistir a reunions, conferències i con-

3. Què és i què vol el Partit Socialista Unificat de Catalunya. 40 Aniversari del PSUC. Gregori López Raimundo, 1976. [A3C2Ap7N561 a-t](#)

4. [Carnet](#) del PSUC, any 1976.

gressos, per la comarca o per altres ciutats d'Espanya o a Itàlia també els vam autofinançar amb el nostre salari, i el mateix passava amb la manutenció i l'allotjament.

A més a més de participar en les reformes legals, en el si del discurs polític, ens interessava perfondre-hi emocions i autoconeixement influïent en les polítiques relacionades amb la igualtat en la diferència. Teníem la premissa que les dones havíem d'encapçalar la nostra lluita implicant també els homes en la resolució de les desigualtats basades en la discriminació de gènere, un fet que exigeix una major conscienciació i suport per canviar les actituds culturals que donen forma a la societat, a través de conceptes i valors col·lectius, tant a casa com a la feina. Qüestionàvem aquelles pràctiques masculistes de sexualitat, que no tenien en compte el desig de la dona, ni la comunicació plaent. Reflexionàvem sobre com la utilització diferenciada de jocs, colors, aules i programes educatius des de la infantesa pot aprofundir la discriminació i ens decantàvem per la coeducació com una manera facilitadora de les relacions entre nois i noies...

Les polítiques per a l'Alliberament de la Dona no eren un clam dins el PSUC, tampoc al Baix Llobregat. Cridava l'atenció observar que darrere de moltes persones militants hi havia alguna carència relacionada amb la nova legislació o amb el canvi de visió –el privat és polític– que propugnàvem i tanmateix això no es traduïa en una actuació més valenta i decidida en favor dels nostres plantejaments. Estàvem davant la paradoxa de pertànyer a un partit defensor de la llibertat i la justícia, amb persones que havien arriscat la seva vida per aquests valors socials i que des de les seves responsabilitats no s'esforçaven per superar els rols tradicionals, mantenint un desequilibri que no haurien acceptat en cap altre camp. Alguns militants, com Jordi «Petit», van tenir un paper destacat en la lluita contra la discriminació que pesava damunt les persones homosexuals, llavors fora de la llei, i en la seva funció didàctica d'explicar en contextos poc propicis la diversitat amb què s'expressa l'orientació sexual de les persones.

Les raons exposades són les que ens van portar a organitzar-nos, dins el PSUC, en comissions per a l'Alliberament de la Dona i no en cap altre sector; fora del partit, ens va agradar més organitzar-nos en grups feministes, en els quals ens sentíem molt còmodes; al Baix Llobregat vam contribuir a la creació de la Coordinadora Feminista

del Baix Llobregat (CFBLL). En una reunió de la Comissió Comarcal (Baix Llobregat) del PSUC per a l'Alliberament de la Dona vam plantejar la constitució de la CFBLL partint de la realització d'una I Jornada de Dones del Baix Llobregat.

Com ja era habitual en l'activitat militant al PSUC, a més a més de les reunions a la seu comarcal, calia desplaçar-se fins als diferents pobles del Baix Llobregat per coordinar les comissions locals per a l'Alliberament de la Dona o bé crear-ne de noves. Seguint aquest mateix estil de treball i amb el propòsit d'iniciar un Moviment Feminista comarcal vam partir de les dones que ja coneixíem i en vam convocar d'altres pertanyents a les diverses forces polítiques i organitzacions democràtiques de la comarca interessades a dur a terme la I Jornada. Les primeres reunions d'aquesta plataforma es van celebrar a la seu del Comitè Comarcal del PSUC, a Sant Feliu, i es va arribar a l'acord sobre les ponències que es presentarien i els detalls de com estructuraríem l'acte. Un mes més tard, el 2 de juliol de 1978, a la Casa de la Cultura de Sant Boi naixia una nova organització feminista al Baix Llobregat: la Coordinadora Feminista del Baix Llobregat.

Les reunions de la Coordinadora responien essencialment al seu nom: es tractava d'acordar i endegar accions conjuntes per ampliar la lluita en aquells aspectes relacionats amb la defensa dels drets de les dones que, a cada moment, interessaven al Moviment Feminista, tant a nivell nacional com estatal. A la CFBLL hi havia dones independents i dones militants del MCC, del PSAN i del PSUC. Aquí teníem la independència organitzativa i la facilitat executiva de la qual no disposàvem als partits. A la Coordinadora hi anàvem dones representants dels grups locals i hi fèiem les nostres propostes i documents, que després passàvem també a les respectives organitzacions polítiques per a la discussió o la participació, en funció de la temàtica tractada.

Des de la CFBLL es van realitzar assemblees específiques, com per exemple la dedicada a la planificació familiar, un aspecte en el qual, per comparació amb la resta de Catalunya, es va avançar molt a nivell de comarca, tant en la definició i la tipologia, com en el nombre de centres que es van obrir. En un treball conjunt amb la Regidoria de Sanitat de l'Ajuntament de Cornellà, de la qual el metge Lluís Isern era el regidor, vam organitzar un curset per a consultores

–i els vam lliurar el corresponent diploma acreditatiu–, que també duia imprès el segell de la Coordinadora; la primera manifestació en favor d'una Llei de Divorci de mutu acord que es va realitzar a la comarca, a la qual van participar prop d'un miler de persones, va ser convocada per la CFBLL amb el suport de diverses organitzacions polítiques...

Tenint en compte l'evolució que es donava en el context socio-cultural del nostre país i d'Europa era impossible no adonar-se de la tremenda i evident mancança que hi havia en relació amb els drets de les dones; creiem que aquesta realitat, que va engrandir i esperonar el Moviment Feminista, principalment els debats, les accions i la pressa per modificar la profunda injustícia en l'àmbit legislatiu, són algunes de les raons per les quals, en aquells moments, l'acció reivindicativa més pragmàtica va passar pel davant de la necessària elaboració teòrica; també hi va contribuir en gran mesura el fet que, a nivell local i comarcal, la solució a la majoria de problemes més immediats va quedar en mans directes de les Corporacions Municipals, les quals tenien la legitimitat electoral i els recursos humans i econòmics per concretar les polítiques.

La precipitació i la magnitud dels canvis polítics en un curt període de temps i, per damunt de tot, les successives convocatòries electorals, que sumien les organitzacions polítiques en accions inajornables, com ara la confecció i la difusió dels programes, l'elaboració de llistes electorals i la consecució de vots, va retardar en el PSUC l'aflorament de conflictes, alguns potser larvats en la clandestinitat. Entre 1980 i 1981 es van començar a viure greus tensions internes al PSUC que van evidenciar plantejaments polítics divergents que havien aparegut obertament en el procés de preparació i durant la V Conferència del Baix Llobregat i que després es viurien de manera intensa en tota l'organització, durant la preparació i la votació de les Tesis del V Congrés del PSUC. També en el X Congrés del PCE i les seves conseqüències. Segons el nostre record, les desavinences es concentraven en temes nodals: els Pactes de la Moncloa (octubre, 1977); la intervenció soviètica a l'Afganistan (desembre, 1977); les relacions entre el PCE i el PSUC; la definició del PSUC com a marxista, leninista; la concepció Eurocomunista... Segurament, si aquella hagués estat una discussió política en la qual hagués estat possible maximitzar l'objectivable, l'organització n'hauria sortit enfortida,

però no sempre va poder ser així. De vegades les discussions entraven en el to de l'enrocament en una determinada posició, sense arguments; de vegades pesaven molt els vincles afectius i l'adhesió a cert autoritarisme que portava militants a arrengrer-se en una o altra posició només pel fet que tal o qual persona, que tenia prestigi o càrrec, ho deia. Es va encetar una etapa de llargues i interminables reunions, de les quals no sortíem amb il·lusió.

Aquella situació interna al PSUC i al PCE ens va resultar profundament decebedora, en particular, perquè vam tenir la percepció que els conflictes congelaven les expectatives que havíem abocat en la militància. També és cert que ja teníem 29 anys i les respectives feines, a Siemens i a l'Institut, creixien i la decisió personal era avançar en el nostre desenvolupament professional. Al mateix temps, teníem clar que les exigències de la construcció familiar requerien d'una bona dedicació; donat que volíem ser mares per pròpia decisió i ens plaïa avançar conjuntament amb la nostra parella també en l'educació dels fills i les filles, no estàvem disposades a renunciar a aquesta perspectiva vital. Com que a tot arreu no hi podíem ser i la cultura de les organitzacions polítiques distava molt de permetre la conciliació, vam dimitir –cadascuna en el moment que va trobar oportú– de les nostres responsabilitats i ens vam donar de baixa del PSUC.

Encara que aquestes decisions no van ser ni tan fàcils ni tan alegres, per la pèrdua que comportaven, vist en perspectiva, pensem que vam actuar en favor de la coherència en la nostra quotidianitat i aquesta, sense perdre de vista la formació que havíem adquirit en l'etapa militant, continua sent la realitat en la qual vivim.

Avui, les persones joves, les que no porten impresa la memòria d'aquesta història recent d'ara fa més de trenta anys, coneixen i experimenten altres coordenades vitals, ben diferents econòmicament i sociològicament parlant. És per això que la transmissió d'aquesta experiència de lluita ha de passar pel sedàs de la seva exclusiva manera d'entendre les relacions humanes (a la feina, a casa, amb els altres...). La idiosincràsia del present i no la del passat és la que dirà quin és l'interès i de quina manera pot «valer» aquest llegat. També és segur que aquesta interpretació del passat disposarà d'una col·laboració més intergeneracional i intergènere del que podíem imaginar en aquells anys de la transició a la democràcia.

Per tot el que s'acaba d'exposar volem agrair a Joan Bruno Más, José Chabás Bergón, Martí García Pleyán, José Luís Pardo González, Daniel-Oliver García Macià i Marta Pardo Estruch el fet de formar part de la nostra coherència.

Marta Estruch Maussner i Pilar Macià Querol
Barcelona, novembre de 2009